

7.6.2017

Dnro 1088/4/16

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Elina Castrén

Lapsen kuuleminen Suomen edustustossa

KANTELU

Kantelijan alaikäiset sisarukset/ kasvattisisarukset ovat hakeneet oleskelulupaa Suomen Dar Es Salaamin edustustossa jätetyillä perheenyhdistämistä koskevilla hakemuksilla.

Kaikki neljä alaikäistä hakijaa on haastateltu erikseen ja ilman kenenkään tutun aikuisen läsnäoloa. Dar Es Salaamin edustustossa. Haastatteluhetkellä lapset ovat olleet iältään 5 v, 7 v, 9 v ja 17 v.

Kantelija pyytää oikeusasiamiestä selvittämään, onko Maahanmuuttoviraston ja Suomen Dar es Salaamin edustuston menettely, jossa alle 12 - vuotiaita oleskeluluvan hakijoita on kuultu oleskeluluvan edellytysten selvittämiseksi ilman huoltajan läsnäoloa lainmukaista.

1 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin lausunto Maahanmuuttovirastolta. Ulkoasiainministeriö on antanut Maahanmuuttovirastolle lausunnon edustuston menettelyistä. Maahanmuuttoviraston selvitys saapui eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan 11.7.2016.

Selvityksen lisäksi Maahanmuuttovirastolta on pyydetty kantelun kohteena olevien lasten kuulemisista tehdyt pöytäkirjat sekä asiaan liittyvät Maahanmuuttoviraston ohjeet. Apulaisoikeusasiamiehelle on lisäksi toimitettu perheenyhdistämishakemuksiin annetut päätökset.

Olen perehtynyt seuraaviin Maahanmuuttoviraston antamiin ohjeisiin:

- Oleskelulupa perhesiteen perusteella (MIG/2012/161)
- Hakijan suullinen kuuleminen, 19.11.2013 annettu ohje
- Lapsen asian käsittely ja päätöksenteko Maahanmuuttovirastossa (MIG/2013/1037)

- Alaikäisen hakijan haastatteluohje edustustoille 25.7.2016

2. RATKAISU

Kantelu koskee lasten kuulemista ilman huoltajan tai muun heille tutun aikuisen läsnäoloa Suomen edustustossa. Kuulemisajankohdan aikana lapset ovat olleet 5 v, 7 v, 9 v ja 17 vuotiaita. Katson, että kantelua koskevassa tapauksessa Maahanmuuttoviraston ja edustuston menettely asiassa on ollut virheellistä.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1 Lapsen kuuleminen, ikä ja kehitystaso

Suomen perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Perustuslain 21 §:n sisältämän oikeusturvan takaavan säännöksen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan 1 kappaleen mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on 2 kappaleen

mukaan annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Hakijan ja perheenkokoajan oikeudesta tulla kuulluksi oleskeluluvan edellytysten selvittämiseksi, ellei hakemusta hylätä heti perusteettomana, säädetään ulkomaalaislain 62 §:ssä.

Ulkomaalaislain 64 §:n 1 momentin mukaan haettaessa oleskelulupaa perhesiteen perusteella hakijaa, perheenkokoajaa tai muuta omaista voidaan kuulla suullisesti maahantulon tai oleskeluluvan edellytysten selvittämiseksi. Pykälän 2 momentin mukaan kuulemisen suorittaa poliisi tai Suomen edustuston virkamies. Maahanmuuttovirasto voi suorittaa kuulemisen, jos asian selvittäminen sitä edellyttää.

Ulkomaalaislain 6 § :n 1 momentin nojalla tapahtuvassa päätöksenteossa, joka koskee kahdeksatoista vuotta nuorempaa lasta, on erityistä huomiota kiinnitettävä lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin.

Ulkomaalaislain 6 § :n 2 momentin nojalla ennen kaksitoista vuotta täyttäneitä lasta koskevan päätöksen tekemistä on lasta kuultava, jollei kuuleminen ole ilmeisen tarpeetonta. Lapsen mielipiteet tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Myös nuorempaa lasta voidaan kuulla, jos hän on niin kehittynyt, että hänen näkemyksiinsä voidaan kiinnittää huomiota.

Ulkomaalaislaissa ei ole tarkkaan määritelty kuinka pientä lasta voidaan kuulla. Maahanmuuttoviraston selvityksen perusteella yleisenä lähtökohtana on, ettei aivan pieniä lapsia kuulla henkilökohtaisesti ja näin Maahanmuuttovirasto käytännössä toimiikin. Selvityksessä ei tarkenneta sitä, minkä ikäisiä lapsia pidetään ”aivan pieninä lapsina”.

Myös pienempiä lapsia kuullaan Maahanmuuttoviraston pyynnöstä erityisesti silloin kun kyse on kasvattilapsista, asiakirjoissa tai asiassa on epäselvyyttä ja kuuleminen katsotaan tärkeäksi.

Maahanmuuttovirasto on kanteluasian vireille tulon jälkeen tehnyt uuden ohjeen alaikäisen hakijan haastattelua varten edustustoille. Ohjeen mukaan jos alaikäinen hakee oleskelulupaa yksin tai muiden alaikäisten sisarustensa kanssa Suomessa olevan huoltajansa luokse (= perheenkokoaja), kuullaan 11- vuotiaita tai sitä vanhempia alaikäisiä hakijoita aina suullisesti. Maahanmuuttovirasto voi pyytää myös nuorempien hakijoiden haastattelemista, etenkin jos he eivät ole muiden sisarusten biologisia täyssisaruksia. Uudessa ohjeessa ei täsmennetä kuinka pieniä lapsia voidaan haastatella.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklassa on säädetty lapsen oikeudesta ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi. Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa tulkitaan artiklaa seuraavalla tavalla: Lapsen kehitystaso tarkoittaa kykyä ymmärtää ja arvioida jonkin asian seurauksia, ja siksi sitä on arvioitava lapsen yksilöllisiä valmiuksia määriteltäessä. Kehitystasoa on vaikeaa määritellä. Sillä tarkoitetaan lapsen valmiutta ilmaista järkevästi ja itsenäisesti näkemyksiään asioista. Myös käsiteltävän asian vaikutus lapseen on otettava huomioon. Mitä suurempi vaikutus lopputuloksella on lapsen elämään, sitä tärkeämpää on arvioida lapsen kehitystaso oikein (Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12, kohta 30. 2009).

Perheenyhdistämistä koskevalla haastattelulla on erittäin suuri merkitys ja vaikutus lapsen elämään. Perheenyhdistämishakemuksen päätöksellä päätetään lapsen asumisesta ja muutosta mahdollisesti hänelle vieraaseen maahan. Päätöksellä lapsi voi päästä omien perheenjäsentensä luokse, joista hän on joutunut eroon. Yhdistyminen lapselle tuttujen ja läheisten sukulaisten luo voi myös estyä. Toisaalta hakemuksen huolellisella tutkimisella pyritään estämään lapsen lähettäminen toiseen valtioon sellaisten henkilöiden huoltoon, jotka tosiasiasiasiassa eivät ole vastanneet lapsen huollosta tai ole hänen sukulaisiaan. Virheellisellä päätöksellä on merkittäviä ja usein lopullisia vaikutuksia lapsen elämän kannalta.

Lasta kuultaessa tai lapsen mielipidettä selvitettäessä on varmistuttava siitä, että lapsi voi aidosti ja vapaasti ilmaista käsityksensä asiasta. Lapsen täytyy tietää aina, miksi ja missä asiassa häntä kuullaan sekä mihin tarkoitukseen kerättyjä tietoja käytetään. Lapsen on oltava tietoinen myös eri ratkaisuvaihtoehdoista asiassa ja siitä, mitä niiden valinnasta käytännössä seuraisi.

Maahanmuuttovirasto katsoo lausunnossaan, että kantelussa mainitussa tapauksessa on ollut kyse poikkeuksellisesta menettelystä, mutta myös tilanne on ollut poikkeuksellinen. Hakijoina olleiden lasten vanhempien on ilmoitettu kuolleen ja perheenkokoajana on ollut hakijoiden sisarus. DNA- testin myötä on käynyt ilmi, ettei syntymätodistusten mukaista sisaruussuhdetta perheenkokoajan ja hakijoiden välillä ole lukuun ottamatta vanhinta hakijaa.

Maahanmuuttoviraston selvityksen mukaan lapsia on kuultu hyvin lyhyesti ja heiltä on kysytty yksinkertaisia ja heidän jokapäiväiseen elämäänsä liittyviä asioita, joihin pienenkin lapsen voi olettaa osaavan vastata.

Lapsen oikeuksien kannalta ei voida asettaa tarkkaa ikärajaa sille minkäikäistä lasta voidaan kuulla. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi. On kuitenkin huomattava, että lapsen oikeus voi toteutua vain, jos kuuleminen on tehty oikein ja luotettavasti. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä vaativampaa lapsen haastattelemine on.

Tässä kantelun perusteella tutkittavani olevassa asiassa lapsista nuorin on haastatteluhetkellä vuonna 2014 ollut viisivuotias. Perheenkokoaja on tullut Suomeen alaikäisenä turvapaikanhakijana 23.6.2011, hän on kertonut joutuneensa pakenemaan ja eroamaan nuoremmista sisaruksistaan vuonna 2010.

Dar es Salaamin edustustossa on kuultu 5, 7, 9 ja 17 vuoden ikäisiä lapsia. Nuorin hakijoista on ollut alle kaksi -vuotias kun hän on viimeksi hakijoiden kertoman perusteella ollut yhdessä perheenkokoajan kanssa. Lapselta on tiedusteltu asioita, jotka ovat mahdollisesti tapahtuneet hänen ollessa alle kaksi vuotias ja kysytty suhteesta aikuiseen, josta hän on ollut erossa kolme vuotta. Ottaen huomioon lapsen ikä ja kulunut aika, en pidä lapsen kuulemista näistä asioista perusteltuna.

Näkemykseni mukaan viisivuotias lapsi on selkeästi ollut liian nuori kuultavaksi yksin asiassa, joka koskee oleskelulupaa perhesiteen perusteella. Asiakirjojen perusteella ei ole mahdollista arvioida sitä, mikä on ollut 7 ja 9 vuotiaiden lasten kehitystaso kuulemista ajatellen ja kuinka heidän kielelliset ja kognitiiviset taitonsa ovat kehittyneet. Lapset eivät ole käyneet koulua. Haastattelupohja sisältää vaikeita sanoja ja termejä. Lapsilta on kysytty jokapäiväiseen elämään liittyvien kysymysten lisäksi myös niistä tapahtumista, jotka ovat johtaneet perheen

hajoamiseen yli kolme vuotta aikaisemmin. Epäselväksi jää pöytäkirjojen perusteella se, kuinka hyvin lapset ovat ymmärtäneet kuulemisen tarkoituksen ja sen mistä asioista heitä on tarkoitus kuulla ja mikä merkitys kuulemisella asian ratkaisemiselle on. Lapset ovat allekirjoittaneet pöytäkirjat.

Perhesidekuulemisella on erittäin suuri vaikutus lapsen hakemuksen käsittelyyn. Merkityksellisiä ovat lapsen antamat vastaukset, mutta myös mahdollisesti puuttumaan jääneet tiedot. Haastattelun aluksi lasta mm. muistutetaan totuusvelvollisuudesta.

Lapsen kuuleminen on erityistä osaamista vaativa tehtävä, eivätkä edustuston työntekijät ole välttämättä saaneet erityistä koulutusta lasten haastattelemiseen. Pidän lasten oikeusturvan kannalta ongelmallisena sitä, että kuulemisista tehdyistä pöytäkirjoista ei ilmene, miten kysymykset on lapsilta kysytty ja mikä on ollut lapsen täsmällinen vastaus. Näkemykseni mukaan haastattelut olisi hyvä nauhoittaa. Tämä parantaisi sekä lapsen että haastattelun hoitaneen virkamiehen oikeusturvaa. Myös väitteet mahdollisista tulkkausvirheistä olisi mahdollista selvittää jälkikäteen.

Maahanmuuttoviraston selvityksen mukaan kuultavien lapsen ikä ja sen mukainen kehitystaso on myös otettu asian harkinnassa huomioon. Selvityksen mukaan mikään nuorimpien lasten kertoma ei ole ratkaisevasti vaikuttanut siihen, että hakemuksiin on tehty kielteiset päätökset.

Maahanmuuttoviraston toimittamista pöytäkirjoista tai Maahanmuuttoviraston päätöksestä ei kuitenkaan käy ilmi, miten lasten kehitystasoa on arvioitu. Nähdäkseni erityisesti silloin, kun päädytään kuulemaan alle 12 vuotiaita lapsia olisi syytä arvioida ja myös perustella ne seikat, jotka ovat vaikuttaneet päätöksentekijän arvioon lapsen kehitystasosta.

Kun lasta kuullaan perheenyhdistämiseen liittyen, tulee näkemykseni mukaan sekä kuulemisessa että päätöstä tehtäessä ottaa huomioon lapsen kehitysvaihe ja eri-ikäisen lapsen kielellisten ja kognitiivisten taitojen sekä muistin kehittyminen. Traumaattisilla kokemuksilla, mahdollisella kaltoinkohtelulla tai stressillä voi olla merkittävä vaikutus lapsen muistiin ja sen normaaliin kehittymiseen. Erityisesti heillä saattaa olla enemmän muistiin liittyviä virheitä.

3.2. Perhesidehaastattelu edustustossa ja vajaavaltaisen puhevalta

Hallintolain 14 §:n mukaan vajaavaltaisen puolesta käyttää puhevaltaa hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muu laillinen edustajansa.

Viisitoista vuotta täyttäneellä alaikäisellä ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta.

Turvapaikkamenettelyssä jokaiselle ilman huoltajaa olevalle lapselle määrätään edustaja, jolla on oikeus olla läsnä turvapaikkahakemuksen käsittelyyn kuuluvassa turvapaikkapuhuttelussa.

Ulkomaalaislain 97 a §:ssä on lisäksi säädetty nimenomaisesti, että alaikäistä hakijaa kuultaessa sovelletaan hallintolain 14 §:ää, jonka perusteella alaikäisen puhevaltaa käyttää hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muu laillinen edustajansa.

Maahanmuuttoviraston ohjeessa ”Lapsen asian käsittely ja päätöksenteko Maahanmuuttovirastossa” todetaan, että käytännössä alaikäisten turvapaikkapuhuttelut toteutetaan niin, että 15 vuotta täyttänyttä alaikäistä kuullaan tekemällä hänelle oma turvapaikkapuhuttelu. 12-14 vuotiailta lapsilta kysytään jommankumman huoltajan turvapaikkapuhuttelun yhteydessä molempien tai toisen huoltajan läsnä ollessa, onko lapsella seikkoja, joita hän haluaa tuoda esiin. Lasta kuullaan myös hetki ilman huoltajan läsnäoloa. Alle 15 - vuotiasta lasta kuullaan ilman huoltajan läsnäoloa vain, jos huoltaja antaa siihen suostumuksensa.

Lapsen kuulemisesta edustoissa perhesiteen perusteella haettavan oleskelulupahakemuksen kuulemisessa ei ole turvapaikkamenettelyä vastaavaa säädöstä eikä ohjeistusta lapsen edustajasta tilanteessa, jossa lapsella ei ole mukanaan huoltajaa tai lapsen huoltajasta on epäselvyyttä tai epätietoisuutta.

Maahanmuuttovirasto voi pyytää Suomen edustustoa ulkomaalaislain 64 §:n nojalla kuulemaan suullisesti perhesiteen perusteella oleskelulupaa hakevaa henkilöä.

Oleskelulupa-asian käsittelyssä edustoissa sovelletaan ulkomaalaislakia ja hallintolakia. Hallintolain 14 §:ää tulee soveltaa lasten hakemusten käsittelyyn myös oleskelulupa-asioissa.

Siten edustustoissa on selvitettävä perhesidehakemuksen kuulemiseen saapuvien lasten vajaavaltaisuuteen ja puhevallan käyttämiseen liittyvät kysymykset.

Kanteluun saadun selvityksen perusteella lapsia on kuultu ja tavanomaisesti kuullaan edustustossa ilman huoltajan tai muun laillisen edustajan läsnäoloa. Selvityksessä ulkoasianministeriö toteaa, että tapauksessa, jota kantelu koskee, hakijoita on kuultu yksin, koska alaikäisten lasten huoltaja/saattaja ei ole vaatinut, että hänen tulisi saada olla läsnä kuulemisessa. Ulkoasianministeriöllä ei ollut antamansa selvityksen mukaan myöskään tiedossa, että alaikäisten hakijoiden kuuleminen tulisi suorittaa vain huoltajan/ saattajan läsnä ollessa.

Ulkoasianministeriö kirjoittaa selvityksessään edustustojen suorittamista kuulemisista seuraavalla tavalla:

"Edustusto ei ole ollut tietoinen, että alaikäisten lasten kuuleminen tulisi suorittaa vain huoltajan/saattajan läsnä ollessa. Maahanmuuttoviraston perhesidehaastattelua koskevassa ohjeessa haastattelijalle (Ohje: Hakijan suullinen kuuleminen, päivätty 19.11.2013) sivulla 3 todetaan, että "alaikäistä lasta kuultaessa hänen huoltajansa / vanhempansa / saattajansa voi halutessaan olla läsnä haastattelussa". Maahanmuuttoviraston oleskelulupahakemusta koskevassa kuulemispyynnössä edustustolle (päivätty 7.11.2014) ei myöskään ole ilmoitettu, että alaikäisten hakijoiden kuuleminen tulisi suorittaa vain huoltajan/saattajan läsnä ollessa. Maahantulon edellytysten selvittämiseksi pyynnössä on kehoitettu kuulemaan kaikkia hakijoita. Pyynnössä ei ole viitattu alaikäisten lasten huoltajaan/saattajaan eikä tämän läsnäolon välttämättömyyteen. Alaikäisten lasten huoltaja/saattaja ei myöskään vaatinut, että hänen tulisi olla läsnä alaikäisten lasten kuulemisessa. Kantelukirjelmän mukaan oleskelulupien hakijoina ovat olleet kantelijan sisarukset/kasvattisisarukset.

"Kongon demokraattisesta tasavallasta Tansaniaan yksin matkustavia alaikäisiä lapsia on paljon, heidän vanhempansa asuvat Suomessa ja lapsille on usein lukuisia tilapäisiä huoltajia. Edustusto tekee kaikki alaikäisten lasten kuulemiset pääsääntöisesti ilman huoltajan läsnäoloa. Tapauskohtaisesti myös alaikäisen lapsen huoltaja tai vanhin sisar on voinut olla kuulemisessa tukena. Edustuston tiedossa ei ole, että alaikäisten lasten huoltajat/ vanhemmat/ saattajat olisivat vaatineet saada olla läsnä alaikäisten lasten perhesideperusteisessa kuulemisessa. Edustusto pitää perheenyhdistämistapauksia monivaiheisena ja erityistä asiantuntemusta vaativana asiaryhmänä. Edustusto toivoo saavansa tulevaisuudessa täsmällisempää ohjeistusta ja koulutusta siten, että edustuston yleensä noudattamat menettelyt vastaavissa tilanteissa olisivat yhdenmukaiset Maahanmuuttoviraston ohjeiden taustalla

olevien tarkoitusten kanssa. ”

Katson, että perhesidehaastatteluun tulleiden lasten puhevallan käyttöä ja edustamista koskeva Maahanmuuttoviraston ja edustuston menettely on ollut virheellistä. Selvityksistä käy ilmi, että edustustossa on ollut puutteelliset tiedot ja menettelytavat. Selvitysten perusteella jää epäselväksi onko lapsen puhevallan käyttöä ja pienten lasten edustamista edes harkittu tai selvitetty tässä tapauksessa tai onko pohdittu mahdollisuuksia tukihenkilön, vanhemman sisaruksen tai jonkun muun lapselle tutun aikuisen läsnäololle. Maahanmuuttoviraston ohjeistus ja kuulemispyyntö ovat olleet epäselviä näiden kysymysten osalta. On huomattavaa, että haastatteluun tulevilla ei yleensä ole juurikaan tietoa Suomen lainsäädännöstä. Lapselle ja huoltajalle tulee antaa riittävät tiedot heidän oikeuksistaan ja siitä kenellä on oikeus olla lapsen mukana kuulemisessa, kuka lasta lain mukaan edustaa kenellä on asiassa puhevalta.

Saamani selvityksen perusteella en ole voinut vakuuttua lapsen edun toteutumisesta tässä tapauksessa. On selvää, että perhesidehaastatteluiden järjestämiseen edustustoissa liittyy käytännössä huomattavia erityispiirteitä. Lapsen kuulemiseen, puhevallan käyttöön ja lapsen oikeuksien toteutumiseen liittyvien vaatimusten täyttäminen voi käytännössä olla haastavaa ja monimutkaista. Lapsen edun ja oikeusturvan toteuttamista ei käytännön hankaluuksien vuoksi voida kuitenkaan sivuuttaa.

3.3 Uusi alaikäisen hakijan haastatteluohje edustustoille

Maahanmuuttovirasto on minulle antamisensa selvitysten jälkeen 25.7.2016 antanut uuden alaikäisen hakijan haastatteluohjeen edustustoille. Uuden ohjeen perusteella alaikäistä lasta kuultaessa hänen huoltajansa ja/tai vanhempansa saa olla läsnä haastattelussa. Vanhemmalle/ huoltajalle ilmoitetaan aina ennen lapsen haastattelun aloittamista mahdollisuudesta olla läsnä ja kysytään halukkuutta tähän. Näkemykseni mukaan on hyvä, että ohjeessa on nyt selvennetty sitä, että huoltaja saa olla läsnä ja hänelle tulee aina ilmoittaa asiasta. Koska haastatteluun tulevilla ei yleensä ole juurikaan tietoa Suomen lainsäädännöstä, lapselle ja huoltajalle tulee antaa riittävät tiedot heidän oikeuksistaan ja siitä kuka lasta lain mukaan edustaa kenellä on asiassa puhevalta.

Näkemykseni mukaan ohjeistus lasten kuulemiseen edustustoissa on kuitenkin edelleen puutteellinen. Ohjeistus jättää lapsen edustamiseen ja puhevaltaan liittyvät kysymykset edelleen ratkaisematta. Esimerkiksi ohjeessa ei ole käsitelty mahdollista huoltajan ja lapsen välistä intressiristiriita tilannetta ja sitä, miten lapsen puhevalta näissä tilanteissa järjestetään. Myöskään lapsen ja huoltajan rinnakkaista puhevaltaa ei ole käsitelty. Lisäksi sen miten menetellään tilanteissa, joissa huoltaja ei ole paikalla jää edelleen epäselväksi ohjeessa.

Näkemykseni mukaan perhesidehaastatteluita varten ohjeistuksessa tulee selvittää vastaavalla tavalla kuin turvapaikkamenettelyn osalta milloin, missä tilanteessa ja minkäikäistä lasta voidaan kuulla ilman huoltajan läsnäoloa. Erityisen tärkeää on ohjeistaa ne tilanteet, jotka voivat olla käytännössä vaikeita. Näihin kuuluvat kysymykset mahdollisista ristiriidoista lapsen edun ja huoltajan välillä, kuka lasta edustaa näissä tilanteissa ja miten edustustoissa toimitaan. Selkeämpää ohjeistusta tarvitaan lisäksi edustustoon ilman huoltajaa saapuvien lasten kuulemiseen liittyen. Toimintaohjeita tarvitaan myös niissä vaikeissa tilanteissa, joissa epäillään ihmiskauppaa tai muita väärinkäytöksiä.

Ohjeessa on uusi kohta, jossa käsitellään saattajan, vanhemman alaikäisen sisaruksen tai muun tukihenkilön läsnäoloa lapsen haastattelussa. Ohjeen mukaan "Alaikäistä lasta kuultaessa myös hänet edustustoon haastatteluun saattanut aikuinen, lapsen vanhempi sisarus tai muu lapselle läheinen tukihenkilö voi olla läsnä haastattelussa, jos lapsen huoltaja/vanhempi ei ole paikalla". Ohjeen perusteella perheenkokoajalta tiedustellaan, haluaako hän, että saattaja tai joku muu tukihenkilö olisi läsnä lapsen haastattelussa. Ohjeessa todetaan edelleen:

"Kun perheenkokoajan valtuuttama saattaja/tukihenkilö on läsnä lapsen haastattelussa, muistuttaa haastattelija siitä, että tämä on paikalla tukemassa lasta, ei vastaamassa kysymyksiin lapsen puolesta. Saattaja/tukihenkilö voi puheenvuoroa pyytäen täydentää lapsen vastausta."

Selvyyden vuoksi totean, että ohjeeseen otettu kohta saattajan, vanhemman sisaruksen tai muun tukihenkilön läsnäolosta haastattelussa ei ratkaise edellä käsiteltyä kysymystä lapsen huoltajasta tai muusta laillisesta edustajasta ja puhevallasta. Ohje herättää pikemminkin uusia kysymyksiä. Ulkopuolisten henkilöiden läsnäolosta lapsen perhesidehaastattelussa ei ole

säädetty ulkomaalaislaissa. Lapsen edun kannalta on hyvä, että huoltajan poissa ollessa hänen mukanaan voisi olla tuttu tukihenkilö. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että ohjeistuksesta on käytävä ilmi myös se, millä keinoilla estetään mahdollisia intressiristiriitatilanteita tai väärinkäytöstilanteita. Mikäli tukihenkilö tai saattaja tai joku muu ulkopuolinen on läsnä lapsen kuulemisessa, tulee pöytäkirjaan kirjata, missä roolissa henkilö osallistuu kuulemiseen ja mikä on henkilön tausta ja suhde lapseen ja perheenkokoajaan. Tämä on tärkeää erityisesti sen vuoksi, että ohjeen mukaan henkilöllä olisi oikeus täydentää lapsen antamaa vastausta.

Tiedoksenne, että olen tänään ratkaissut myös lapsen kuulemista Suomen edustustoissa koskevan oman aloitteen Dnro 2282/2/15.

3. TOIMENPITEET

Saatan Maahanmuuttoviraston ja Ulkoasiainministeriön tietoon edellä esittämäni käsitykseni lasten kuulemisen liittyvän menettelyn virheellisyydestä ja ohjeistuksen puutteellisuudesta.